

## بررسی کارکرد اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری در استان گلستان

محبوبه محمدزاده چالی<sup>۱</sup>، محمد شریف شریف زاده<sup>۲\*</sup>  
غلامحسین عبدالله زاده<sup>۳</sup>، یازمرد کوسه غراوی<sup>۴</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۳/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۸/۱۳

### چکیده

این تحقیق با هدف شناسایی و تحلیل کارکردی اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان انجام گرفت. تحقیق حاضر از نوع توصیفی بود و به شیوه پیمایشی اجرا شد. جامعه آماری تحقیق تمام اعضای اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان را در بر گرفت (N=1043) و حجم نمونه طبق جدول بارتلت و همکاران (۲۰۰۱)، ۲۰۰ نفر تعیین شد (n=200). نمونه‌گیری در دو مرحله به صورت تصادفی ساده و خوشه‌ای انجام شد. روایی پرسش‌نامه محقق‌ساخته براساس نظر کمیته تحقیق و کارشناسان اداره منابع طبیعی و آبخیزداری استان گلستان و پایایی آن نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (۰/۹۵ تا ۰/۹۸) تأیید شد. نتایج تحلیل عاملی کارکردها به استخراج ۵ عامل با عنوان اطلاع‌رسانی و آموزش‌های ترویجی، خدمات حمایتی تخصصی، پیشبرد همکاری و تعاملات اجتماعی، احیای مراتع و تأمین نهاده‌ها با درصد واریانس تبیین‌شده ۷۴/۱۷۶ منجر شد. نتایج تحلیل عاملی عوامل تأثیرگذار بر کارکرد اتحادیه نیز به استخراج ۴ عامل با عنوان برخورداری از منابع و زیرساخت‌ها، انسجام اجتماعی و حمایت نهادی، قابلیت مدیریتی و عضومحوری با درصد واریانس تبیین‌شده ۷۷/۲۴۱ انجامید. همچنین تحلیل عاملی دستاوردها و پیامدهای مورد انتظار از کارکرد اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری به استخراج ۲ عامل با نام بهره‌برداری پایدار از مراتع و توسعه سرمایه نهادی اجتماعی در بهره‌برداری از مراتع با درصد واریانس تبیین‌شده ۷۶/۶۹۴ منجر شد.

واژه‌های کلیدی: اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری، تعاونی‌های مرتعداری، مدیریت مراتع، کارکرد

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

۲. دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان  
\* نویسنده مسئول  
E-mail: sharifsharifzadeh@gmail.com

۳. دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

۴. رئیس اداره آموزش، ترویج و مشارکت‌های مردمی اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان گلستان

## مقدمه

حفظ منابع طبیعی از قبیل جنگل‌ها و مراتع یک مسئله حیاتی و از اولویت‌های توسعه پایدار است. مراتع یکی از منابع طبیعی است که علاوه بر حفاظت از منابع آب و خاک، نقش مهمی در تولید علوفه و تولید فراورده‌های متفرقه دارویی، صنعتی و خوراکی، افزایش آب‌های زیرزمینی، تلطیف هوا، حمایت از حیات وحش و بهبود محیط زیست دارد (بخشی و همکاران، ۱۳۸۸).

تاکنون ساختارها و مناسبات مختلفی برای بهره‌برداری از منابع طبیعی شکل گرفته است. یکی از تشکلهای فعال در بهره‌برداری از منابع طبیعی، تعاونی‌ها هستند که از طریق بسیج منابع و بهره‌گیری از ظرفیت‌های محلی نقش بسیار مهمی در بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی ایفا می‌کنند (وئوکی، ۱۳۸۱). انتظار می‌رود تعاونی‌های منابع طبیعی از مدیریتی علمی و تخصصی برخوردار باشند و با اتکا به نیروی مردمی اعضا و با تصمیمات مشارکت‌جویانه از طریق مجامع عمومی و هیئت مدیره عمل نمایند (حائری‌زاده و همکاران، ۱۳۸۱). با توجه به وسعت زیاد جنگل‌ها و مراتع، مشارکت بهره‌برداران این عرصه‌ها در قالب تعاونی‌ها بهترین راهکار برای حفاظت و احیای مراتع به شمار می‌رود (امیرنژاد و رفیعی، ۱۳۸۸). در واقع، یکی از کارکردهای اساسی تعاونی‌های منابع طبیعی ایفای نقش سازمان محلی ناظر و کنترل‌کننده امور حفاظت، احیا و بهره‌برداری اصولی از مراتع و جنگل‌ها می‌باشد (فلاح جلودار، ۱۳۸۶).

استان گلستان یکی از مناطق کشور است که از لحاظ برخورداری از منابع طبیعی جایگاه ویژه‌ای دارد. گفتنی است بیش از ۸۶۰ هزار هکتار از مساحت کل منابع طبیعی استان را مراتع تشکیل می‌دهد (اداره کل منابع طبیعی استان گلستان، ۱۳۹۲). بی‌تردید، حفاظت و بهره‌برداری پایدار از مراتع استان درگروی شکل‌دهی نظام‌های بهره‌برداری مناسب است. در این خصوص، شرکت‌های تعاونی مرتع‌داری، به عنوان راه حلی برای کاهش تخریب مراتع و حل مشکلات اجتماعی مرتع‌داران، از سال ۱۳۷۱ ایجاد شده‌اند. این نوع تعاونی‌ها در زمینه حفظ مراتع موجود و تبدیل زمین‌های بایر و غیرقابل کشاورزی به مراتع و در نتیجه تولید علوفه و همچنین فعالیت‌های جانبی مانند تولید محصولات متفرقه دارویی و صنعتی و تغذیه زنبورعسل و تهیه عسل و غیره

فعالیت دارند. همچنین این تعاونی‌ها در جلوگیری از تخریب محیط زیست و فرسایش خاک نیز بسیار سودمندند. تاکنون ۳۲ تعاونی مرتعداری در سطح استان گلستان تشکیل شده است (شهرکی و همکاران، ۱۳۹۱).

تعاونی‌ها با پیوستن به هم و تشکیل اتحادیه می‌توانند ظرفیت عملیاتی خود را وسعت بخشند. اتحادیه تعاونی‌ها می‌تواند به شرکت‌های تعاونی برای ایفای نقش اقتصادی و اجتماعی خود کمک شایانی کند. اتحادیه تعاونی‌ها در واقع محصول اتحاد گروهی از شرکت‌های تعاونی است که موضوع فعالیت آنها واحد می‌باشد. گردهم آمدن شرکت‌های تعاونی عضو آنان را از مزیت‌های مدیریت علمی‌تر، سرمایه بیشتر و دستیابی به بازارهای ملی و بین‌المللی برخوردار می‌نماید. در همین راستا، در سال ۱۳۸۲ اولین اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری کشور در استان گلستان به منظور سازماندهی و بهبود اداره امور و هماهنگی و حفاظت و توسعه تعاونی‌ها و برقراری ارتباط و همکاری متقابل بین آنها و مردم، دولت و دیگر تعاملات داخلی و خارجی به ثبت رسید. وظایف و خدمات یک اتحادیه تعاونی عیناً شبیه یک شرکت تعاونی است و حقوق و مسئولیت آن نیز محدود به حدودی است که در یک تعاونی موجود است و به همین دلیل، ضوابط و مقررات عوامل مادی و معنوی و انسانی شرکت‌های تعاونی در تشکیل و ایجاد اتحادیه‌های تعاونی نیز حکمفرماست. بر همین اساس، اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری در استان گلستان برای ارتباط و هماهنگی بهتر بین مرتعداران عضو تعاونی‌ها شکل گرفته است. تا کنون ۲۹ تعاونی مرتعداری در استان و بالغ بر ۱۷۱۲۲۸ هکتار مرتع تحت مدیریت و حمایت این اتحادیه قرار گرفته است. کارکرد اصلی این اتحادیه تسهیل مدیریت بهتر تعاونی‌ها مبتنی بر مشارکت بیشتر اعضا و ساماندهی تعاونی‌هاست. همکاری بین اتحادیه تعاونی‌های مرتعداران استان گلستان با عشایر و دامداران شش استان دیگر باعث شده است که شکل‌گیری نظیر این تشکلهای در استان‌های دیگر نیز تسهیل شود تا در نهایت یک اتحادیه مرتعداری کشوری تشکیل گردد و رهبری و هدایت اتحادیه‌های مرتعداری استان‌ها را زیر پوشش خود قرار دهد (سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور، ۱۳۹۵).

شواهد حاکی از این است که علی‌رغم اهمیت اتحادیه در موفقیت تعاونی‌ها، این تشکل در انجام کارکردهای محوله به طور کامل موفق نبوده و به طور مشخص، پژوهش و بررسی منسجمی درباره عملکرد و کارکرد اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری در استان گلستان انجام نشده است؛ در نتیجه، آگاهی چندانی از میزان دستیابی این اتحادیه به کارکردهای مربوطه و عوامل تأثیرگذار و راهکارهای حمایتی مناسب وجود ندارد. لذا این تحقیق به منظور پرکردن چنین شکافی و با توجه به ضرورت دستیابی به شناخت واقع‌گرایانه از ملزومات نقش‌آفرینی اتحادیه در راستای توسعه تعاون در بخش مرتع به انجام رسیده است.

### مبانی نظری و پیشینه تحقیق

اگر تعاونی‌ها نهادینه‌سازی مشارکت جمعی و گروهی محسوب شود، شکل‌گیری اتحادیه‌ها نشانه‌ای از ارتقای سطح مشارکت و نهادینه‌سازی و تشکیل شبکه بر مبنای اتحاد راهبردی است. به واقع، تعاونی‌های مرتعداری از نوع تعاونی‌های اولیه و اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری از نوع تعاونی‌های ثانویه هستند که در ساختار تشکیلات تعاونی در یک رابطه طولی با همدیگر قرار دارند. تعاونی‌های اولیه به هم‌افزایی ظرفیت‌های فردی و در نتیجه، تشکیل سرمایه اجتماعی و جمعی و تعاونی‌های ثانویه به هم‌گرایی و تجمیع ظرفیت‌های جمعی نهادینه‌شده و در نتیجه، شکل‌گیری سرمایه نهادی مبتنی بر شبکه منجر می‌شوند. فعالیت‌های تعاونی‌های ثانویه با عناوین مختلفی چون اتحادیه یا تعاونی‌های فدرال، شکلی از انسجام عمودی است که از یک سو امکان صرفه‌جویی‌های مقیاس و از سوی دیگر فرصت لازم برای بهبود مدیریت و توسعه را به وجود می‌آورد. انواع متعددی از این نوع تعاونی‌ها وجود دارد که هر یک برای پاسخگویی به نیازهای اعضا و قادر ساختن تعاونی‌های عضو به اصلاح خدمات و عملکردشان به وجود می‌آیند. اصل فدراسیون مبنای شکل‌گیری تعاونی‌های ثانویه است. کاربرد اصل فدراسیون برای کارایی و توسعه تعاونی‌ها امری اساسی است. این اصل ضمن حفظ انسجام و استقلال تعاونی اولیه محلی، امکان آن را فراهم می‌آورد تا توان مجموعه تعاونی‌های عضو در جهت بهبود خدمات‌رسانی به یک‌دیگر

اعضا به کار گرفته شود. قلمروی کاربرد این اصل بسیار وسیع است و باعث می‌شود که عملکرد این مؤسسه اقتصادی و مالی از حد توانایی تعاونی‌های منفرد بسیار فراتر رود و یک جبهه سازمان‌یافته از نمایندگان مردم فراهم آید که می‌تواند در صورت تمایل، نفوذ قدرتمندانه‌ای را اعمال کند (باتملی، ۱۳۸۲).

در واقع، اتحادیه تعاونی‌ها مظهري از شبکه‌سازی نهادی هستند و به مثابه سرمایه نهادی در بخش تعاونی‌ها به شمار می‌روند. شکل‌گیری اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری، به عنوان شکلی از تعاونی ثانویه، بر مبنای اتحاد راهبردی<sup>۱</sup> استوار است. اتحاد راهبردی همکاری بلندمدت در ابعاد مهم بین دو یا چند شرکت (تعاونی) است (Pansiri, 2008). این نوع پیوند به توافقات هدفمند بین دو یا تعداد بیشتری از شرکت‌ها اشاره می‌کند و به موجب آن، ساختار سازگار با راهبردهای کلی مورد نظر شرکت‌ها را برای دستیابی به اهداف راهبردی و سودآوری تشکیل می‌دهد و یا مناسباتی را به این منظور برقرار می‌کند (Pansiri, 2005). محققان با دیدگاه کلی‌تر، معتقدند که در عمل همه نوع توافقات بین بنگاهی، اتحاد راهبردی نامیده می‌شوند. از این دیدگاه، اتحاد راهبردی، انواع متفاوتی از توافقات و مناسبات شامل سرمایه‌گذاری مشترک، توسعه مشترک، روابط عرضه‌کننده، خریدار و شبکه را شامل می‌شود (Das, 1998). در کل، اتحادیه به روابط بین تعاونی‌هایی گفته می‌شود که یک هدف مشترک دارند و تمام فعالیت‌های یک اتحادیه در جهت پیشبرد توسعه تعاونی‌ها می‌باشد. در واقع، اتحادیه مجموعه‌ای است که در زیرمجموعه آن، تعاونی‌ها قرار دارند و انتظار می‌رود در عمل از یک اتحاد راهبردی برخوردار باشند. اتحادیه‌های راهبردی بین گروهی از سازمان‌های انتفاعی و غیرانتفاعی و عمومی - که به طور داوطلبانه با یکدیگر برای حل مسائل همکاری می‌کنند - با اتکا بر فواید اعمال جمعی شکل می‌گیرد. اتحادیه‌های راهبردی می‌توانند روابط راهبردی هدفمند بین بنگاه‌های مستقل را با اهداف مشترک به منظور انتقال دانش فنی بین آنها برقرار کنند (Koleva, 2002). با اینکه برخی از گونه‌های همکاری‌های بین سازمانی می‌تواند یکی از سریع‌ترین و ارزان‌ترین راه‌ها برای رشد یا توسعه باشد، اما این

---

## 1. Strategic Alliance

همکاری‌ها با خطر زیادی همراه است به گونه‌ای که بسیاری از اتحادیه‌های موجود با شکست مواجه شده‌اند (Thompson & Frank, 2005). شرکت‌ها در اتحاد راهبردی باید به چهار مسئله سازگاری، قابلیت، تعهد و کنترل توجه کنند (Hagen, 2002) و اعتماد (Perry et al., 2002) را به صورت معیاری برای انتخاب شریک بالقوه مد نظر قرار دهند. به طور کلی، دلایل مختلفی به شرح زیر برای اتحاد وجود دارد که می‌تواند برای هدف‌های یک اتحادیه هم مؤثر باشد: دسترسی به بازار فناوری‌های جدید؛ تسهیم هزینه‌های توسعه؛ مدیریت اثربخش‌تر؛ ترغیب رقابت (بین‌برون‌سازمانی و کاهش رقابت درون‌سازمانی (Campbel, 2001). به واقع، اتحاد راهبردی می‌تواند یک مزیت در کسب‌وکار باشد و موجب افزایش کارایی، اثربخشی و قدرت بازاری شرکت‌ها شود. دانشمندان دلایل دیگری نیز برای تشکیل اتحادیه ذکر کرده‌اند: بالا بودن هزینه، تفاوت‌های فرهنگی و سیاسی برای ادغام، افزایش شایستگی، نوآوری بیشتر، هزینه کمتر، دسترسی به بازار و فناوری جدید (Thompson & Frank, 2005). تعاونی‌های مرتع‌داری با پیوستن به هم و تشکیل اتحادیه تعاونی به نوعی از اتحاد راهبردی دست یافته‌اند که می‌تواند با تسهیل غلبه آنها بر محدودیت منابع و مقیاس عمل محدود، ظرفیت عملیاتی‌شان را در حفاظت و بهره‌برداری از مراتع توأم با توانمندسازی اعضا افزایش دهد.

در زمان انجام تحقیق پژوهش‌های محدودی در داخل و خارج کشور در مورد اتحادیه‌های تعاون در دسترس بود. در داخل کشور، یافته‌های پژوهش امینی و صفری شالی (۱۳۸۱) با موضوع ارزیابی تأثیر آموزش در اثربخشی شرکت‌های تعاونی و اتحادیه مرغداران در استان تهران نشان می‌دهد که بین دو متغیر آموزش و موفقیت شرکت‌ها رابطه‌ای مستقیم و معنی‌دار وجود دارد. در خارج از کشور، سرگکی (Sergaki, 2010) در تحقیق خود دریافته است که مشارکت و همکاری نه تنها در سطح تعاونی‌ها بلکه در اتحادیه‌های تعاون هم می‌تواند نقش مهمی در توسعه کسب و کارهای کوچک ایفا کند. همچنین گال و فیورتو (Gall and Fiorito, 2016) با بررسی اثربخشی اتحادیه، یک چارچوب مفهومی را تحت عنوان سیستم-هدف<sup>۱</sup> ارائه کردند. در این

---

## 1. Goal-System Framework

مطالعه به اتحادیه‌های کارگری و نیز تجاری توجه و بر این نکته تأکید شده است که طی چهار دهه گذشته، در کشورهای در حال توسعه، از زمان شروع بحران مالی و رکود اقتصادی، قدرت اتحادیه برای جذب اعضای علاقه‌مند، کاهش یافته است. این وضعیت پیامدهایی را برای افزایش نظارت دولت، سرمایه‌گذاری و کارکرد بازارهای داد و ستد کالا، استخدام نیروی انسانی و همچنین عملکرد کارفرمایان در پی داشته است. در این مطالعه چند مفروضه مبنی بر ارتباط بین حاکمیت مردم‌سالاری در داخل اتحادیه، کارایی کارکردی درون<sup>۱</sup> اتحادیه، تمرکز بر دغدغه‌های کاری اعضا و تسهیم و بهره‌برداری جمعی<sup>۲</sup> از منابع اعضا و اثرگذاری‌های واقعی اتحادیه و دستیابی آن به اهداف مورد نظر از یک سو و اثربخشی اتحادیه از سوی دیگر در نظر گرفته شده است.

بیشتر پژوهش‌های قابل دسترس، در سطح تعاونی‌ها انجام شده‌اند. از این بین، خلیقی و حسن‌قاسمی (۱۳۸۳) در تحقیق خود دریافتند که میزان آگاهی دامداران و آموزش و ساختار اجتماعی بر افزایش شرکت بهره‌برداران در تعاونی‌های مرتعداری برای انجام طرح‌های مربوط به مراتع مؤثر خواهد بود. نتایج تحقیق جلالی و کرمی (۱۳۸۵) نشان داد که خدمات ترویجی ارائه شده تعاونی به اعضا و سطح سواد اعضا دو متغیر اساسی هستند که قادرند تغییرات میزان مشارکت اعضای تعاونی‌های مرتعداری را توضیح دهند. زارع یکتا (۱۳۸۶) در تحقیقی با عنوان « بررسی نقش تعاونی‌های منابع طبیعی در حفظ و احیاء مراتع استان گلستان» نتیجه گرفت که تعاونی‌های اثربخش، تعاونی‌هایی هستند که در زمینه حفظ و احیای عرصه‌های مرتعی نسبت به سایر تعاونی‌ها عملکرد مناسب‌تری دارند. شهرکی و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیق خود دریافتند که عملکرد اقتصادی تعاونی‌های مرتعداری با میزان موفقیت آنها دارای یک رابطه مستقیم است. عزیزپورفرد و همکاران (۱۳۹۴) با هدف بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های دامداران شهرستان کوهدشت نشان دادند که ۵ عامل دانشی- انگیزشی، حمایتی، توانمندی اقتصادی، ارتباطی و آموزشی بر کارکرد موفقیت‌آمیز تعاونی‌ها تأثیرگذارند. در تحقیقی مشابه در شهرستان نقده، عوامل

1. Internal Functional Efficiency
2. Collectivization of Member Resources

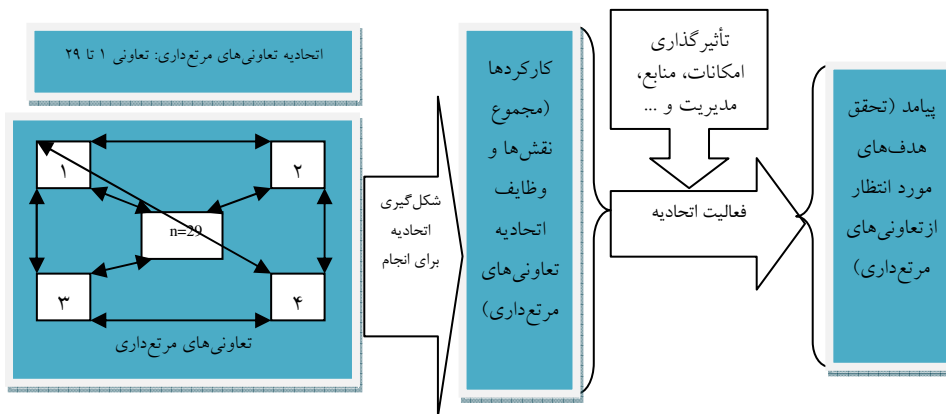
فردی و شخصیتی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر توسعه پایدار تعاونی‌های تولید کشاورزی مؤثر شناخته شدند (حاجی و همکاران، ۱۳۹۴). احمدپور و همکاران (۱۳۹۲) در بررسی میزان موفقیت تعاونی‌های تولید کشاورزی در استان ایلام در کارکردهای مختلف نشان دادند که تقریباً اکثر پاسخگویان موفقیت تعاونی‌ها را در تأمین نهاده‌ها و امور زیربنایی و نیز ارائه مشاوره‌های تخصصی در سطح زیاد و خیلی زیاد، در ارائه خدمات آموزشی نسبتاً زیاد، در کارکردهای تنظیم بازار و ارائه خدمات اقتصادی در سطح متوسط دانسته‌اند. در این تحقیق همچنین نتیجه‌گیری شد که مشارکت بخش دولتی در ایجاد و تأمین امنیت اقتصادی شرکت‌ها، از قبیل اعطای تسهیلات و اعتبارات به اعضای تعاونی و خرید تضمینی و بیمه محصولات، می‌تواند زمینه موفقیت شرکت‌ها را افزایش دهد و به رشد و توسعه آنها کمک شایانی کند.

در خارج از کشور، آدریان و همکاران (Adrian et al., 2001) در تحقیق خود سه اصل حداقل سود و خدمات بهتر، آزادی عضویت و رعایت انصاف و عدالت را از اصول مهم و مؤثر در موفقیت تعاونی‌ها ارزیابی کردند. فاوسک (Fauske, 2002) در تحقیق خود با عنوان «آماده‌سازی رهبران تعاونی» به این نتیجه رسید که تعاونی‌ها در افزایش مهارت و ارائه آموزش و اطلاعات لازم به اعضا نقش زیادی دارند.

هر چند تا کنون در هیچ تحقیقی به مقوله بررسی کارکرد اتحادیه تعاون پرداخته نشده است، اما از یافته‌های تحقیقات صورت گرفته می‌توان به نقش و کارکردها، عوامل تأثیرگذار بر ایفای این نقش‌ها و نیز دستاوردهای حاصله پی‌برد. بر مبنای الگوی سه‌شاخگی (Mirzai Ahranjani & Moghimi, 2001)، کارکردهای اتحادیه بسان رفتار یا فرایندی است که در زمینه خاص (مرتعداری) و البته در ساختار مشخص و تحت تأثیر عوامل مؤثر، دستاوردها و پیامدهایی را در محیط و زمینه فعالیت خود به جا می‌گذارد (شکل ۱). از این منظر، در ابتدا نیاز بوده است با تجمع و انسجام تعاونی‌های مرتعداری اتحادیه شکل گیرد و براساس اساسنامه و نیز انتظارات اعضا و مسئولیت‌ها و اختیارات مشروع و قانونی اتحادیه، مجموعه‌ای از وظایف (کارکردها) برای آن تعریف شود. در ادامه، از اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری انتظار می‌رفته است به



انجام درست وظایف مقرر شده پردازند. اما عملکرد آنها در انجام وظایف تحت تأثیر عوامل متعددی نظیر منابع، امکانات، توانمندی‌ها، اختیارات و در نهایت زیرساخت‌هایی قرار داشته است که اتحادیه باید به آنها دست یابد. در صورت انجام شایسته کارکردها با فرض فراهم بودن شرایط (عوامل تأثیرگذار) انتظار می‌رود اتحادیه بتواند به هدف‌های خود (پیامدها) دست یابد. بنابراین، بررسی کارکردهای اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری نیازمند در نظر گرفتن عوامل تأثیرگذار و دستاوردهای حاصله است.



شکل ۱. الگوی مفهومی بررسی کارکرد اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری در استان گلستان

### روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها، میدانی و از لحاظ کنترل و سنجش متغیرها، توصیفی و غیرآزمایشی می‌باشد. در این تحقیق، از بین انواع روش‌های تحقیق توصیفی، از پیمایش برای دستیابی به اهداف مورد نظر بهره گرفته شد. جامعه آماری تحقیق شامل تمام اعضای تعاونی‌های مرتع‌داری عضو اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری در استان گلستان می‌باشد. اتحادیه واقع در شهرستان گنبدکاووس می‌باشد. اما تعاونی‌های مرتع‌داری در تمام شهرستان‌های استان گلستان به صورت پراکنده به فعالیت می‌پردازند. با توجه به آماری که از اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری استان گلستان به دست آمد، تعداد ۱۰۴۳ بهره‌بردار در زمان انجام تحقیق عضو

تعاونی‌های زیرمجموعه اتحادیه مرتعداری بودند. طبق جدول بارتلت و همکاران (۲۰۰۱) و با در نظر گرفتن حاشیه خطا (۰/۵)، ضریب آلفا (۰/۱) و مقدار آزمون  $t$  (۲/۵۸) حجم نمونه ۲۱۲ نفر به دست آمد و پس از حذف پرسش‌نامه ناقص، در نهایت داده‌های ۲۰۰ پرسش‌نامه وارد تحلیل شد. روش نمونه‌گیری در این تحقیق از نوع دو مرحله‌ای بود. در مرحله اول، اقدام به نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده و انتخاب دو شهرستان (گنبدکاووس و گمیشان) از بین پنج شهرستان شد و در ادامه، هر یک از این شهرستان‌ها به عنوان طبقه در نظر گرفته شدند. در مرحله دوم نمونه‌گیری، تعاونی‌های مرتعداری فعال به صورت تصادفی ساده از هر طبقه به عنوان خوشه انتخاب گردیدند و از اعضای آنها تقاضا شد تا به تکمیل پرسش‌نامه مبادرت ورزند. برای گردآوری داده‌های میدانی یک پرسش‌نامه محقق‌ساخته به عنوان ابزار اصلی این تحقیق در قالب چند بخش شامل: ویژگی‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی اعضای تعاونی‌های عضو اتحادیه، کارکردها، عوامل تأثیرگذار بر کارکردها و دستاوردهای اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری تدوین گردید. برای تأمین روایی، نسخه اولیه پرسش‌نامه تحقیق پس از تهیه به همراه گزاره‌های تحقیق در اختیار گروهی از اعضای هیئت علمی و کارشناسان ترویج و آموزش کشاورزی و مرتع اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان گلستان و همچنین مدیرعامل اتحادیه قرار داده شد و نظرات اصلاحی به نحو مقتضی در پرسش‌نامه اعمال گردید. در این تحقیق روایی صوری و محتوایی مد نظر بود. برای اطمینان از پایایی تحقیق، به محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس‌های مختلف اقدام شد که این ضریب بین ۰/۹۵ تا ۰/۹۸ به دست آمد. کلیه محاسبات آماری این تحقیق به وسیله نرم افزار spss16 در دو بخش توصیفی و استنباطی صورت گرفت.

## نتایج و بحث

### ویژگی‌های فردی پاسخگویان

به لحاظ جمعیت‌شناختی، میانگین سنی پاسخگویان اندکی بیشتر از ۵۱ سال بوده است. در این بین، بیشتر پاسخگویان (۲۹ درصد)، در گروه سنی ۴۱-۵۰ سال قرار داشتند. حدود ۸۸ درصد متأهل بودند. از نظر تعداد افراد تحت تکفل، میانگین تعداد افراد تحت تکفل پاسخگویان حدود ۵

نفر و تحصیلات ۲۹/۵ درصد از پاسخگویان دیپلم بود. سابقه فعالیت دامداری بیشتر پاسخگویان (۳۱ درصد)، بین ۱۱-۲۰ سال بود. همچنین بین یک تا دو نفر از اعضای خانواده بیشتر پاسخگویان (۵۸ درصد) عضو تعاونی بودند.

### ویژگی های اقتصادی پاسخگویان

اعضای تعاونی های مرتعداری عموماً به دامداری اشتغال داشته و از این رو، برای تأمین علوفه مورد نیاز دامها، از مراتع هم بهره برداری کرده اند و بنابراین، بهره بردار مرتع هم محسوب می شوند؛ البته ممکن است دامداری شغل اصلی آنها نباشد. شغل اصلی ۵۵/۵ درصد از پاسخگویان دامداری و کشاورزی (به صورت هم زمان) بود. نتایج نشان داد ۷۰ درصد از پاسخگویان یک تا دو سهام از تعاونی های مرتعداری خریداری کرده اند. حدود ۲۸/۵ درصد از پاسخگویان بین ۴۰-۶۰ درصد علوفه مورد نیاز برای دامها را از مرتع به دست آورده اند. حدود ۵۷ درصد از پاسخگویان به پرورش گوسفند و بره مشغول بودند. حدود ۴۶/۵ درصد پاسخگویان بین ۱-۳۰ درصد درآمد خود را از محل فعالیت در پوشش تعاونی کسب کرده اند. نوع دامداری ۶۷/۵ درصد از پاسخگویان سنتی بوده است.

### ویژگی های اجتماعی پاسخگویان

از بین پاسخگویان، ۶۲ درصد بین ۱۱-۲۰ سال سابقه عضویت در تعاونی داشته اند. ظرف یک ماه، ۵۸/۵ درصد از پاسخگویان به طور میانگین یک تا دو مرتبه به تعاونی مراجعه کردند. همچنین ۶۹ درصد از پاسخگویان به طور میانگین یک تا دو مرتبه در ماه به اتحادیه مراجعه کردند و ۶۱ درصد از آنها هیچ سمتی در تعاونی نداشتند. ۴ درصد از پاسخگویان سمت مدیرعامل، ۲۴/۵ درصد سمت هیئت مدیره و ۱۰/۵ درصد سمت بازرس را در تعاونی دارا بودند.

## تحلیل کارکردها، عوامل تأثیرگذار و دستاوردهای موردانتظار از اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری

در این تحقیق به منظور تحلیل مؤلفه‌های اصلی کارکردها، عوامل تأثیرگذار و دستاوردهای مورد انتظار از اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری از تحلیل عاملی استفاده شد. تصمیم‌گیری و رتبه‌بندی دقیق‌تر مبتنی بر رویه استانداردسازی از طریق وزن‌دهی به متغیرهاست که در شاخص‌سازی رایج است (Barron and Barrett, 1996; Xu, 2004; Zhao et al., 2013) و در این تحقیق از میانگین یک خصیصه از متغیر به عنوان وزن خصیصه دیگر بهره‌گرفته شد. بدین منظور از نمره وزن‌دار به شرح زیر استفاده گردید:

میانگین اهمیت  $\times$  امتیاز کنونی میزان موفقیت = نمره کارکرد

میانگین تأثیرگذاری  $\times$  امتیاز کنونی میزان فراهم بودن در حال حاضر = نمره عوامل تأثیرگذار

میانگین اهمیت  $\times$  امتیاز کنونی میزان دستیابی = نمره دستاورد

مقدار KMO برابر با ۰/۹۳۴ به دست آمد که نشان می‌دهد وضعیت داده‌ها برای تحلیل عاملی در حد خوب است. به علاوه، آزمون بارتلت برای ماتریس همبستگی داده‌ها نیز در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار شده است (جدول ۱).

جدول ۱. برازش داده‌ها برای تحلیل عاملی

آزمون بارتلت		KMO	
سطح معنی‌داری	ضریب آزمون بارتلت		
۰/۰۰۰	۸/۹۷۰	۰/۹۳۴	کارکردها
۰/۰۰۰	۶/۰۲	۰/۹۴۶	عوامل تأثیرگذار
۰/۰۰۰	۴/۱۶	۰/۹۳۸	دستاوردهای مورد انتظار

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس ملاک کیسر، دو عامل که مقدار ویژه آنها بزرگ‌تر از عدد یک بود استخراج گردید. برای چرخش عامل‌ها نیز از روش وریماکس استفاده شد. در این مرحله، متغیرهایی که دارای بار عاملی بیش از ۰/۵۰ بودند معنی‌دار فرض شدند.

نتایج تحلیل عاملی کارکردهای اتحادیه تعاونی به استخراج ۵ عامل با عنوان‌های اطلاع‌رسانی و آموزش‌های ترویجی، خدمات حمایتی تخصصی، پیشبرد همکاری و تعاملات اجتماعی، احیای مراتع و تأمین نهاده‌ها منجر شد. در مجموع، این پنج عامل ۷۴/۱۷۶ درصد از کل

واریانس متغیرها را تبیین کردند (جدول ۲). استخراج این عوامل، که نشان‌دهنده وظایف و نقش‌های مورد انتظار از اتحادیه برای حمایت از تعاونی‌هاست، با نتایج پژوهش امینی و صفری شالی (۱۳۸۱)؛ خلیقی و حسن‌قاسمی (۱۳۸۳)؛ طاهرخانی و حیدری (۱۳۸۳)؛ جلالی و کرمی (۱۳۸۵)؛ امیرنژاد و رفیعی (۱۳۸۸)؛ شهرکی و همکاران (۱۳۹۱)؛ زارع یکتا (۱۳۸۱)؛ فورتمن و کوسل (Furtman & Kusel, 1990)؛ و لادل و همکاران (Ladele et al., 1994) همسوست.

جدول ۲. تحلیل عاملی کارکردهای اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری

عامل	گویه‌ها	بارعاملی	مقدار ویژه	درصد مقدار ویژه
اطلاعات رسانی و آموزش در تعاونی‌ها	برگزاری کلاس‌های آموزشی و ترویجی برای مدیران تعاونی	۰/۸۱۱	۱۱/۰۹۳	۲۷/۷۳۲
	بازدید از مراکز و راهنمایی میدانی مرتع‌داران	۰/۸۲۵		
	توزیع نشریه‌های ترویجی و بروشور	۰/۶۱۸		
	آموزش نحوه چرانیدن دام در مرتع	۰/۸۳۹		
	آموزش مربوط به انتخاب ترکیب خوراک مناسب و تعیین جیره غذایی دام	۰/۸۱۳		
	اطلاع‌رسانی و آموزش به اعضا در خصوص قوانین و مقررات مربوطه	۰/۷۹۷		
	اطلاع‌رسانی به جامعه با استفاده از رسانه‌های محلی در خصوص محصولات و خدمات تعاونی‌های عضو	۰/۷۲۷		
	شناسایی و معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری در حوزه فعالیت اعضا	۰/۵۸۵		
	ارائه مشاوره و راهنمایی‌های حقوقی به تعاونی‌های عضو	۰/۵۶۷		
	جمع‌آوری اطلاعات و آمار و تدوین و ارائه گزارش‌های مستند در خصوص وضعیت تعاونی‌های عضو	۰/۷۶۰		
	راه‌اندازی و معرفی تعاونی‌های الگو و برتر در حوزه فعالیت اتحادیه	۰/۷۰۹		
	شناسایی و معرفی نژادهای دامی منطقه	۰/۵۵۱		
	شناسایی و معرفی نوآوری‌ها و فناوری‌های جدید به تعاونی‌های عضو	۰/۸۵۶		
	انجام بازدیدهای تخصصی داخل و خارج از استان برای تعاونی‌های عضو	۰/۸۶۰		
	شناسایی و حمایت از تعاونی‌های راکد و یا در حال رکود	۰/۶۸۰		
	مشارکت در برگزاری نمایشگاه‌های مرتبط با حوزه فعالیت اتحادیه	۰/۸۳۲		
نظرسنجی و نیازسنجی اتحادیه در جهت ارائه خدمات مورد نیاز	۰/۵۶۶			

ادامه جدول ۲

		۰/۷۰۱	ارائه خدمات مدیریتی (اداری، مالی، حسابداری و بازرسی) به تعاونی‌ها در سازماندهی و اداره امور تعاونی‌های عضو			
		۰/۷۳۶	قیمت‌گذاری محصولات تولیدی تعاونی‌های عضو			
		۰/۶۹۱	سرمایه‌گذاری در زمینه‌های خدماتی و تولیدی			
		۰/۶۵۱	ارائه خدمات بیمه مراتع و مدیریت ریسک با همکاری صندوق بیمه و شرکت‌های بیمه			
		۰/۶۴۵	ارائه تسهیلات اعتباری به اعضا (راه‌اندازی صندوق اعتبارات به صورت قرض‌الحسنه با مشارکت اعضا یا از طریق تفاهم‌نامه با بانک‌ها)	۱۷/۵۹۰	۷/۰۳۶	
		۰/۷۹۶	بازاریابی و عرضه مناسب تولیدات تعاونی‌های عضو			
		۰/۷۸۳	کنترل زمان ورود و خروج دام در مراتع			
		۰/۵۷۷	دایر نمودن مزرعه برای کشت علوفه و انبار آن برای فصول زمستان			
		۰/۵۹۰	ذخیره نزولات آسمانی در مراتع			
		۰/۷۶۲	اجرای طرح‌های مرتع‌داری			
		۰/۷۹۸	عملیات حفظ و احیای مراتع			
		۰/۶۷۸	قرق مراتع			
		۰/۷۵۲	کمک به حل و فصل درونی اختلافات تعاونی‌های عضو به صورت ریش سفیدی			
		۰/۷۵۹	نظارت بر اجرای قوانین و مقررات توسط تعاونی‌های عضو			
		۰/۵۶۶	هماهنگی با دستگاه‌های اجرایی و سازمان‌های مسئول برای همکاری و ارائه خدمات به تعاونی‌های عضو	۱۵/۹۵۱	۶/۳۸۰	
		۰/۸۲۳	همکاری با مؤسسات تحقیقاتی برای توسعه محصولات و خدمات نوآور			
		۰/۶۳۹	ایجاد واحدهای تولیدی و خدماتی و سایر فعالیت‌های اقتصادی به منظور تأمین نیازهای اتحادیه			
		۰/۸۰۰	بذرپاشی مراتع			
		۰/۷۵۲	بوته‌کاری مراتع	۶/۸۶۹	۲/۷۴۸	
		۰/۵۸۹	کودپاشی مراتع			
		۰/۵۷۵	تهیه و توزیع داروهای دامی			
		۰/۷۵۳	تأمین و توزیع علوفه دستی	۶/۰۳۴	۲/۴۱۴	
		۰/۷۵۹	تهیه و تولید بذور مرتعی			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تحلیل عاملی همچنین نشان داد که عوامل تأثیرگذار بر کارکرد اتحادیه‌های تعاونی را می‌توان در ۴ مؤلفه اصلی شامل: برخورداری از منابع و زیرساخت‌ها، انسجام اجتماعی و حمایت نهادی، قابلیت مدیریتی و عضومحوری خلاصه نمود. در مجموع، این ۴ عامل ۷۷/۲۴۱ درصد از کل واریانس مجموعه را تبیین کردند (جدول ۳). استخراج این عوامل، که نشان‌دهنده شرایط و ملزومات فعالیت مؤثر تعاونی‌ها و اتحادیه‌هاست، تا حدودی با نتایج تحقیق آزادی و کرمی (۱۳۸۰)، شمشاد و همکاران (۱۳۸۹)، سعدی (۱۳۸۸)، روحی و همکاران (۱۳۸۹)، مجردی و همکاران (۱۳۹۲)، کرمی و آگهی (۱۳۸۹)، شعبانعلی فمی و همکاران (۱۳۸۵)، عباسی و همکاران (۱۳۸۸)، باصری و همکاران (۱۳۸۹)، احمدپور و همکاران (۱۳۹۲)، تایمنی (Taimini, 1895) و لادل و همکاران (Ladele et al., 1994) همسوست.

جدول ۳. تحلیل عاملی عوامل تأثیرگذار بر کارکرد اتحادیه تعاون‌های مرتعداری

عامل	گویه‌ها	بارعاملی	مقدار ویژه	درصد مقدار ویژه
تأثیرگذاری از منابع و زیرساخت‌ها	آگاهی اتحادیه از نیازها و خواسته‌های واقعی اعضا	۰/۷۲۲		
	برخورداری اتحادیه از منابع و امکانات مورد نیاز	۰/۷۲۰		
	برخورداری تعاونی‌ها از امکانات و زیرساخت‌های مورد نیاز	۰/۸۵۳		
	استخدام و بهره‌گیری از کارشناسان خبره برای کمک به پیشبرد امور تعاونی‌های عضو	۰/۶۰۰		
	آگاهی اعضا از قوانین و مقررات و فعالیت اتحادیه	۰/۶۱۳		
	مشارکت مؤثر بهره‌برداران در فعالیت‌های تعاونی	۰/۶۴۳	۶/۴۰۶	۲۳/۷۲۶
	وجود تعاونی‌های موفق برای معرفی به عنوان الگو در حوزه اتحادیه	۰/۷۸۸		
	امکان استفاده از رسانه‌های جمعی در جهت تبلیغات و اطلاع‌رسانی به اعضا و جامعه توسط اتحادیه	۰/۵۱۲		
	وضعیت معیشتی اعضا	۰/۵۹۰		
	وجود فرصت و امکان سرمایه‌گذاری در حوزه فعالیت اتحادیه	۰/۵۸۴		

ادامه جدول ۳

۰/۶۴۰	اعتماد و پشتیبانی اعضا از اتحادیه	تسهیل اجتماعی و همکاری نهادهی	
۰/۶۰۸	رعایت ضوابط مربوط به شرایط عضویت اعضا (احراز و حفظ شرایط)		
۰/۶۷۸	تلاش اعضا برای انتخاب شایسته کادر یا هیئت مدیره در هر اتحادیه		
۲۰/۳۱۲ ۵/۴۸۴	۰/۶۸۸ حمایت نهادی وزارت تعاون از اتحادیه		
۰/۷۰۹	ارتباط خوب مدیران تعاونی‌ها با مدیریت اتحادیه		
۰/۷۰۰	ارتباط و هماهنگی ارکان اتحادیه (هیئت مدیره، مجمع عمومی و هیئت بازرس)		
۰/۸۸۰	همکاری دستگاه‌های اجرایی و سازمان‌های مسئول محلی با اتحادیه		
۰/۷۰۹	دانش و توانایی مدیریت اتحادیه		تسهیل مدیریت و نیازهای آنها
۰/۷۰۲	احساس مسئولیت مدیرعامل و هیئت مدیره در خدمت‌رسانی به تعاونی‌های عضو		
۱۸/۴۸۴ ۴/۹۹۱	۰/۸۰۷ عملکرد مناسب هیئت بازرس اتحادیه در انجام وظایف مربوطه		
۰/۶۴۰	عملکرد رضایت‌بخش مدیریت اتحادیه در مقابل اعضا و تأمین نیازهای آنها		
۰/۷۵۳	عملکرد مجمع عمومی اتحادیه		
۰/۵۷۲	نظارت مدیریت اتحادیه بر امور سهام (خرید و انتقال سهام) اعضا		
۰/۷۵۳	رعایت عدالت در ارائه خدمات به تعاونی‌های عضو	تسهیل مجموعه مردم	
۰/۶۸۶	اطلاع‌رسانی به موقع جلسات و تصمیم‌گیری به اعضا		
۱۴/۷۲۱ ۳/۹۷۵	۰/۷۰۵ گزارش‌دهی مناسب در خصوص نتایج جلسات و تصمیم‌گیری‌ها به اعضا		
۰/۶۰۸	رعایت حق رأی اعضا در تصمیم‌گیری‌ها		

مأخذ: یافته‌های تحقیق

طبق تحلیل عاملی دستاوردهای مورد انتظار از اتحادیه تعاونی، دو مؤلفه بهره‌برداری پایدار از مراتع و توسعه سرمایه نهادی - اجتماعی در بهره‌برداری از مراتع استخراج شدند که در مجموع ۷۶/۶۹۴ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین کردند (جدول ۴). استخراج این دو عامل، که نشان‌دهنده دستاورد و پیامد مورد انتظار از فعالیت تعاونی‌ها در قالب اتحادیه است، با نتایج تحقیقات شهرکی و رحیمی سوره (۱۳۹۲)، امیرنژاد و رفیعی (۱۳۸۸)، کریمی و همکاران (۱۳۹۱)،



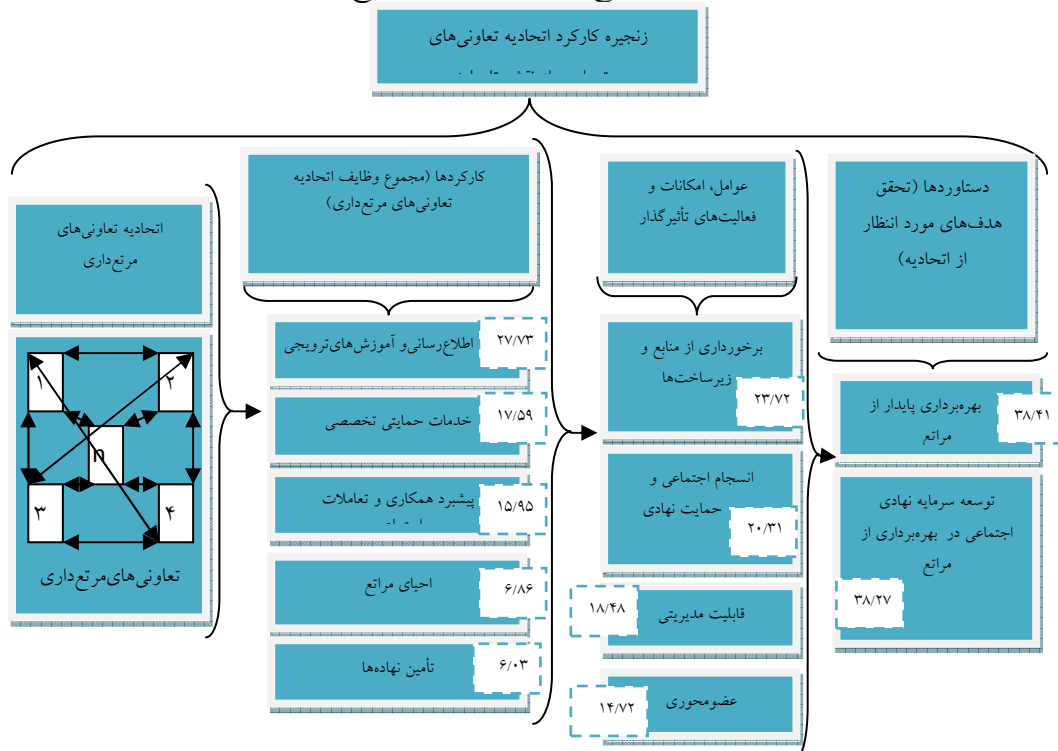
فورتمن و همکاران (۱۹۹۰)، زارع یکتا و همکاران (۱۳۹۳)، درویشی‌نیا و صدیقی (۱۳۸۱)، جلالی و کرمی (۱۳۸۵)، استادهاشمی و همکاران (۱۳۹۲)، لطیفیان (۱۳۸۶)، حیدرپور و همکاران (۱۳۸۷)، و خلیقی و حسن‌قاسمی (۱۳۸۳) همسوست.

جدول ۴. تحلیل عاملی دستاوردهای اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری

عامل	گویه‌ها	بارعاملی	مقدار ویژه	درصد مقدار ویژه
نظریه برداری پایدار از مرتع	ارتقای سطح دانش فنی و تخصصی مرتعداران	۰/۸۵۳		
	ارتقای دانش بومی مرتعداران از طریق شناسایی و تسهیل تبادل آن بین اعضا	۰/۸۷۰		
	ارتقای نگرش و فرهنگ بهره‌برداری پایدار از مراتع در بین مرتعداران	۰/۸۴۵		
	حفاظت و جلوگیری از فرسایش مراتع	۰/۸۵۰	۶/۵۳۱	۳۸/۴۱۸
	جلوگیری از تغییر کاربری مراتع (به مزارع کشاورزی و...)	۰/۸۵۱		
	توسعه مراتع با تبدیل دیمزارها به مراتع	۰/۷۵۷		
	افزایش علوفه تولیدی در مراتع	۰/۷۱۵		
	کاهش دام‌مازاد بر ظرفیت در مرتع	۰/۶۷۷		
	بهبود مالکیت و بهره‌برداری از مراتع	۰/۶۰۰		
	نظریه سرمایه‌گذاری نهادی	ارتقای جایگاه حقوقی و نهادی تعاونی‌ها در مناسبات رسمی (دولت و...)	۰/۶۷۳	
ارتقای همکاری و مشارکت بین مرتعداران منطقه		۰/۷۳۷		
توانمندسازی تعاونی‌ها و اعضای تعاونی‌ها از طریق ارائه خدمات حمایتی		۰/۸۳۹	۶/۵۰۷	۳۸/۲۷۶
تشکیل پس‌انداز و سرمایه برای مرتعداران		۰/۷۸۲		
ایجاد اشتغال برای اعضا		۰/۷۹۴		
جلوگیری از مهاجرت بهره‌برداران		۰/۷۹۹		
بهبود سطح معیشت و درآمد اعضا		۰/۸۴۳		
ارتقای هویت و انسجام صنفی مرتعداران		۰/۶۰۸		

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تلفیق یافته‌های حاصل از سه تحلیل عاملی صورت گرفته به تدوین الگوی تحلیلی کارکرد اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان منجر شد (شکل ۲). بر روی هر عامل، درصد واریانس مقدار ویژه تبیین شده آن عامل از مجموع واریانس تبیین شده درج شده است.



شکل ۲. الگوی تحلیلی کارکرد اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری در استان گلستان

### نتیجه‌گیری و پیشنهادها

از یافته‌های این تحقیق می‌توان نتیجه گرفت که اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری می‌تواند از طریق کارکردهایی نظیر اطلاع‌رسانی و آموزش‌های ترویجی، خدمات حمایتی تخصصی، پیشبرد همکاری و تعاملات اجتماعی، قابلیت مدیریتی و عضومحوری در حمایت از تعاونی‌های مرتعداری عضو مؤثر واقع شود. بنابراین، دست‌اندرکاران اتحادیه تعاونی مرتعداری می‌بایست در برنامه‌ریزی‌های خویش از تمرکز بر یک کارکرد خاص اجتناب نموده و همه وظایف مورد انتظار را مدنظر قرار دهند. البته تحقق این کارکردها در گروه انسجام اجتماعی و حمایت نهادی بین تشکل‌های تعاونی عضو (در درون اتحادیه) و با سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط برای ارتقای

توانمندی و ظرفیت مدیریتی اتحادیه در راستای توسعه منابع و زیرساخت‌ها و بهره‌گیری بهینه از آنها و اولویت‌بخشی به خواسته‌ها و نیازهای اعضا می‌باشد. در صورت انجام اثربخش کارکردهای پیش‌گفته (البته با وجود فراهم بودن عوامل تأثیرگذار) انتظار می‌رود اتحادیه تعاونی مرتع‌داری کمک شایانی به بهره‌برداری نهادمند جمعی از مراتع در بین بهره‌برداران و ذی‌نفعان نماید. از این‌رو، در ارزیابی عملکرد اتحادیه علاوه بر مقوله بهره‌برداری پایدار از مراتع نیاز است نقش اتحادیه در توسعه سرمایه نهادی و اجتماعی در بین بهره‌برداران و دامداران مرتع‌دار مد نظر قرار گیرد. با توجه به یافته‌های تحقیق، برخی پیشنهادها و راهکارهای زیر را می‌توان برای ارتقای اثربخشی کارکرد اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری در استان گلستان به شرح زیر پیشنهاد نمود:

- با توجه به نتایج تحلیل عاملی کارکردهای اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری در استان گلستان که عامل اطلاع‌رسانی و آموزش‌های ترویجی از آن استخراج شد، شایسته است که اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری از فعالیت‌های آموزشی و ترویجی از قبیل برگزاری کارگاه‌های آموزشی، بازدیدهای ترویجی، برنامه‌های آموزشی تلویزیونی، توزیع نشریه و بروشورهای ترویجی، نمایش فیلم‌های ترویجی، تماس با مروجان منابع طبیعی و برنامه‌های آموزشی رادیویی در راستای توانمندسازی و تسهیل مشارکت اعضا در حفظ و احیای مراتع بیشتر استفاده کند.

- با توجه به یافته‌های تحلیل عاملی کارکردهای اتحادیه که عامل پیشبرد همکاری و تعاملات اجتماعی از آن استخراج شد، پیشنهاد می‌شود برای فعال‌تر شدن اتحادیه تعاونی‌های مرتع‌داری به بازنگری اساسنامه این تشکل به منظور تلفیق کارکردهای شناسایی شده در این تحقیق و نیز نیازهای شناسایی شده اعضا اقدام شود. از سوی دیگر، می‌توان دستاوردهای تعاونی‌های نسبتاً موفق عضو اتحادیه را به عنوان منبع یادگیری و آموزشی در اختیار سایر تعاونی‌ها قرار داد.

- با توجه به نتایج تحلیل عاملی عوامل تأثیرگذار که عامل قابلیت مدیریتی از آن استخراج شد، در راستای توسعه ظرفیت مدیریتی اتحادیه، گذراندن دوره‌های آموزشی در زمینه شیوه‌های جلب مشارکت مردم در حفظ و احیای مراتع، اصول مدیریت مرتع‌داری، شیوه‌های عملیات

مختلف حفظ و احیای مراتع، شناخت قوانین و ضوابط طرح‌های مرتعداری، و نحوه مدیریت مالی از سوی مدیران زیرمجموعه اتحادیه پیشنهاد می‌شود.

- لازم است اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری از تشکیل تعاونی‌های مرتعداری که ظرفیت لازم برای فعالیت مؤثر را ندارند و در ادامه به تعاونی‌های کمترفعال یا راکد تبدیل می‌شوند پیشگیری نماید.

- با توجه به یافته‌های تحلیل عاملی عوامل تأثیرگذار، که عامل برخورداری از منابع و زیرساخت‌ها از آن استخراج شد، در راستای توسعه زیرساخت‌های اتحادیه لازم است اداره کل منابع طبیعی و مدیران اتحادیه با سازمان‌های دولتی ذی‌ربط رایزنی نمایند تا امکان استفاده از منابع و امکانات آنها در راستای انجام کارکردهای اتحادیه نظیر بذرپاشی، بوته‌کاری، کودپاشی، ذخیره‌نژولات آسمانی در مراتع، تبدیل دیمزار به مرتع، مبارزه با فرسایش در مرتع و نظایر آن را پیدا کنند.

## منابع

- آزادی، ح. و کرمی، ع. (۱۳۸۰). مقایسه موفقیت واحدهای مکانیزه تعاونی‌های روستایی، تعاونی‌های تولید و شرکت‌های مکانیزه استان فارس. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، (۳)۵، ۳۳-۴۷.
- احمدپور، ا.، مختاری، و. و پورسعید، ع. (۱۳۹۲). سنجش میزان موفقیت تعاونی‌های تولید کشاورزی استان ایلام. تعاون و کشاورزی، (۸)۲، ۲۷-۴۴.
- استاد هاشمی، ر.، رستمی شاهراجی، ت. و اسکندری، ف. (۱۳۹۲). تاثیر تعاونی‌های جنگلداری در حفاظت و احیای جنگل‌های استان گیلان. تعاون و کشاورزی، (۸)۲، ۴۵-۶۳.
- امیرنژاد، ح. و رفیعی، ح. (۱۳۸۸). بررسی تاثیر عوامل اقتصادی - اجتماعی بر مشارکت بهره‌برداران در اجرای طرح‌های مرتعداری. مرتع، (۴)۳، ۷۱۰-۷۲۰.

- امینی، ا. و صفری شالی، ر. (۱۳۸۱). ارزیابی تأثیر آموزش در موفقیت شرکت‌های تعاونی مرغداران. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، ۶(۲)، ۱۷-۲۷.
- باتملی، ت. ۱۳۸۲. مؤسسات کشاورز- محور برای توسعه کشاورزی (فعالیت تعاونی‌ها در امور اعتبار، عرضه و بازاریابی). ترجمه کمالی و نوشمند. تهران: انتشارات روستا و توسعه.
- باصری، ب. صادقی، ح. و خاکسار، غ. (۱۳۸۹). بررسی عملکرد تعاونی‌های تولید در کشاورزی ایران. پژوهش‌های اقتصادی، ۱۰(۳)، ۱-۲۴.
- بخشی، ج.، مسیحی، ر. و کتان فرش، ح. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر عوامل اقتصادی و اجتماعی در بهبود مدیریت مراتع (شهرستان محلات). جنگل و مرتع، ۸۴، ۴۷-۴۳.
- جلالی، م. و کرمی، ع. (۱۳۸۵). تعیین عوامل موثر بر مشارکت مرتع‌داران در تعاونی‌های مرتع‌داری استان کردستان. پژوهش و سازندگی، ۷۰، ۳۵-۴۵.
- حائری‌زاده، ا.، حسن‌زاده، س.، حاجی‌زاده، م. و ابراهیم‌زاده، ع. (۱۳۸۱). تعاون و آمارهای بخشی (جلد ۱). تهران: نشر پایگان.
- حاجی، ل.، چیذری، م. و چوبچیان، ش. (۱۳۹۴). عوامل تأثیرگذار بر توسعه پایدار تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان نقده از دیدگاه اعضای تعاونی‌ها. تعاون و کشاورزی، ۴(۱۵)، ۹۱-۱۱۷.
- حیدرپور، ز.، شعبانعلی فمی، ح.، اسدی، ع. و ملک محمدی، ا. (۱۳۸۷). بررسی نقش اعضای تعاونی‌های جنگل‌نشینان در احیاء منابع جنگلی غرب استان مازندران. علوم کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۵(۱)، ۱-۹.
- خلیقی، ن. و حسن قاسمی، ت. (۱۳۸۳). بررسی تأثیر مسائل اقتصادی - اجتماعی بر میزان مشارکت دامداران در طرح‌های مرتع‌داری (شمال استان گلستان). علوم کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۱(۱)، ۱۸۱-۱۹۰.
- درویشی‌نیا، ع. و صدیقی، ح. (۱۳۸۱). بررسی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در استان مازندران. علوم کشاورزی ایران، ۳(۱)، ۳۱۳-۳۲۳.

- روحی، ف.، امیرنژاد، ح.، حیدری، ق. و قربانی، ج. (۱۳۸۹). بررسی نقش عوامل اجتماعی بهره‌برداران بر میزان مشارکت آنان در اجرای طرح‌های مرتعداری (مطالعه موردی: مراتع شهرستان قائم شهر). مرتع، ۴ (۳)، ۴۷۴-۴۸۳.
- زارع یکتا، م. (۱۳۸۶). بررسی نقش تعاونی‌های منابع طبیعی در حفظ و احیاء مراتع استان گلستان. پایان نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش منابع طبیعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران.
- زارع یکتا، م.، چیدری، م.، رزاقی، م. و طیبی، ف. (۱۳۹۳). دیدگاه اعضای تعاونی‌های مرتعداری درباره موفقیت طرح‌های مرتعداری در استان گلستان. روستا و توسعه، ۱۷ (۱)، ۸۹-۱۱۰.
- سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور (۱۳۹۵). *اتحادیه تعاونی‌های منابع طبیعی و آبخیزداری*. بازیابی شده در ۱۳۹۵/۲/۲۱ از <http://frw.org.ir/00/Fa/StaticPages/Page.aspx?tid=13466>
- سعدی، ح. (۱۳۸۸). ارزیابی تعاونی‌های تولید کشاورزی در شهرستان کبودراهنگ استان همدان. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۲-۴۰، (۴)، ۵۷-۶۸.
- شعبانعلی فمی، ح.، چوپچیان، ش.، رحیم‌زاده، م. و رسولی، ف. (۱۳۸۵). شناخت و تحلیل سازه‌های موفقیت شرکت‌های تعاونی زنان در ایران. *مطالعات زنان*، ۴ (۲)، ۸۹-۱۰۹.
- شمشاد، م.، ملک محمدی، ا. و حسینی‌نیا، غ. (۱۳۸۹). نظرسنجی درباره برخی عوامل مؤثر تأثیرگذار بر عملکرد تعاونی‌های مرتعداری و جنگلداری از لحاظ میزان اشتغال‌زایی برای دستیابی به توسعه روستایی در استان گلستان. *روستا و توسعه*، ۱۳ (۴)، ۲۷-۵۰.
- شهرکی، م.، بارانی، ح. و عابدی سروستانی، ا. (۱۳۹۱). تعاون در مرتعداری: بررسی عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیای مراتع استان گلستان. *حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی*، ۱، ۹۳-۱۰۴.

شهرکی، م.، عابدی سروستانی، ا.، بهمنش، ب. و غلامی، ن. (۱۳۹۲). تأثیر آموزش در مشارکت بهره‌برداران در اجرای طرح‌های مرتعداری شهرستان گنبد کاووس. *تعاون و کشاورزی*، ۲(۸)، ۸۹-۱۰۵.

طاهرخانی، م. و حیدری، س. (۱۳۸۳). نقش تعاونی‌های تولیدی در توسعه مناطق روستائی شهرستان مشگین شهر. *پژوهش‌های جغرافیایی*، ۴۹، ۱۱۵-۱۲۶.

عباسی، ر.، رسول‌زاده، ب. و عباسی، پ. (۱۳۸۸). عوامل مؤثر بر موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌های تولیدی استان اردبیل. *تعاون*، ۲۱۰-۲۱۱، ۷۱-۹۰.

عزیزپورفرد، ف.، قبادی علی‌آبادی، س.، و صدیقی، ح. (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های دامداران شهرستان کوه‌دشت. *تعاون و کشاورزی*، ۴(۱۵)، ۱-۱۵.

فلاح جلودار، ر. (۱۳۸۶). مقایسه عملکرد مجریان طرح‌های جنگلداری (تعاونی، دولتی و خصوصی) از دیدگاه جنگل‌نشینان. *پژوهش و سازندگی در منابع طبیعی*، ۷۶: ۱-۱۲.

کرمی، ح. و رحیمی‌سوره، ص. (۱۳۹۱). بررسی نتایج طرح‌های مرتعداری واگذار شده در استان لرستان. *روستا و توسعه*، ۱۵(۲)، ۱۷-۳۶.

کرمی، ش. و آگهی، ح. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها: مطالعه موردی تعاونی‌های تولیدی محصولات خارج از فصل در استان کرمانشاه. *روستا و توسعه*، ۱۳(۲)، ۳۱.

لطیفیان، ا. (۱۳۸۶). سنجش اثربخشی و کارایی شرکت‌های تعاونی استان خراسان رضوی به روش تحلیل پوششی داده‌ها. *تعاون*، ۱۹۲-۱۹۱، ۳۷-۴۴.

مجردی، غ.، شاهقلیان، ز. و یعقوبی، ج. (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های دامپروری در شهرستان خداآبند. *تعاون و کشاورزی*، ۲(۵)، ۱۲۴-۱۰۳.

وثوقی، م. (۱۳۸۱). تحلیل جامعه شناختی از مقایسه کارایی در سه نوع نظام بهره‌برداری از مرتع (در استان آذربایجان شرقی). *علوم اجتماعی*، ۲۰، ۲۳۷-۲۵۵.

Adrian, J. L., & Wade Green, T. (2001). Agricultural cooperative managers and the business environment. *Journal of Agribusiness*, 19 (1), 17-33.

- Barron, F. H. & Barrett, B. E. (1996). Decision quality using ranked attribute weights. *Management Science*, 42(11), 1515–1523.
- Bartlett, J. E., Kotrlik, J. W., & Higgins, C.C. (2001). Organizational research: Determining appropriate sample size in survey research. *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, 19(1), 43-50
- Campbel, J.Y. (2001). High-end strategic alliance as fund-raising opportunity. *Published by the Society for Nonprofit Organizations*, 19(5), 8-12.
- Das, T.K. (1998). Resource and risk management in the strategic alliance making process. *Journal of Management*, 24(1), 21-24.
- Fauske, J.R. (2002). Preparing school leaders: understanding, experiencing, and implementing collaboration. *International Electronic Journal for Leadership in Learning*, 6, 1-17.
- Fortmann, L., & Kusel, J. (1990). New voices, old beliefs: Forest environmentalism among new and long-standing rural residents. *Rural Sociology*, 55 (2), 214-232.
- Gall, G., & Fiorito, J. (2016). Union effectiveness: In search of the Holy Grail. *Economic and Industrial Democracy*, 37(1), 189–211.
- Hagen, R. (2002). Globalization, university transformation and economic regeneration. A UK case study of public/private sector partnership. *The International Journal of Public Sector Management*, 15(3), 204-218.
- Koleva, G. (2002). *Comparison between Alliance, Networks, and Joint Venture*, OECD. Undo, Copenhagen Business School.



- Ladele, A. A., Olowu, T.A., & Igodan, C.O. (1994). Socio-economic impact of agricultural cooperative organizations: empirical evidence from Nigeria. *Journal of Rural Development and Administration*, 1,1-15.
- Mirzai Ahranjani, H. & Moghimi, S. M. (2001). The design & explanation of an organizational entrepreneurship pattern for Non-Governmental Organizations (NGOs) in Iran. *Management Knowledge Quarterly*, 62, 101-138.
- Pansiri, J. (2005). The Influence of Managers Characteristics and Perceptions in Strategic Alliance Practice. *Management Decision*, 43(9), 1097-1113.
- Pansiri, J. (2008). The effects of characteristics of partners on strategic alliance performance in the SME Dominated travel sector. *Tourism Management*, 29, 101-115.
- Perry, C., Cavaye, A., & Coot, L. (2002). Technical and social bonds within business-to-business relationships. *Journal of Business and Industrial Marketing*, 17(1), 75-88.
- Sergaki, P. (2010). The role of networks on the competitiveness of agricultural cooperatives and small-medium enterprises along the supply chain in Greece. *Food Economics – Act Agricultural Scandinavia, Section C*, 7 (24), 180-191.
- Taimni, K. K. (1895). Manual on modern personal policies for cooperatives in Asia. International Cooperative Alliance. Science and Research. *Journal of Social and Human Science "Special for Management"*, 8, 29- 102.

Thompson, J., & Frank, M. (2005). *Strategic management: Awareness and change*. UK: South-Western Cengage Learning.

Xu, X. (2004). A note on the subjective and objective integrated approach to determine attribute weights. *European Journal of Operational Research*, 156(2), 530–532.

Zhao, Y., Huang, C., & Chen, Y. (2013). Weight sensitivity measurement, analysis, and application in multi-attribute evaluation. *International Journal of General Systems*, 42( 8), 860–869.

## Investigating Functions of Rangeland Cooperative's Union in Golestan Province

*M. Mohammadzadeh Chali*<sup>1</sup>, *M. SharifSharifzadeh*<sup>2\*</sup>,  
*Gh. Abdollahzadeh*<sup>3</sup>, *Y. Gharavi*<sup>4</sup>

Received: 31/05/2015 Accepted: 04/11/2015

### **Abstract**

The purpose of this research was to identify and analyze the functions of rangeland cooperative's union in Golestan province. This descriptive research was conducted through survey methodology. The target population was all members of rangeland cooperatives' union in Golestan province (N=1043). Based on the Bartlett et al. (2001), sample size was determined (n=200). To select the sample, random cluster technique was used. The validity of the questionnaire was confirmed by natural resources and watershed management experts in Golestan province and its reliability was confirmed by Cronbach's alpha coefficient (.95 to .98). Factorial analysis of the union's functions extracted five factors namely as: providing information and training services, technical support, collaboration and social interactions, rangeland rehabilitation and provision of inputs that explained 74.176% of the total variance. Factorial analysis of the influencing factors on the union's functions was led to extract four factors, including: accessibility of resources and infrastructure, social cohesion and institutional support, management capability and member orientation which explained 77.241 percent of total variance. Finally, the results of factorial analysis of expected outcomes of the union's functions revealed two factors, including sustainable utilization of the rangelands and development of social and institutional capital for rangeland exploitation.

**Keywords:** Rangeland Management Cooperatives Union, Rangeland Management Cooperatives, Rangeland Management, Functions

---

1. Former Master Student of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran

2. Associate Professor, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran

\* Corresponding Author

E-mail: sharifsharifzadeh@gmail.com

3. Associate Professor, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran

4. Office Director of Training, Extension and People's Participation of Natural Resources and Watershed in Golestan Province